
РОЗДІЛ ІХ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.137

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.92>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЗНАННЯ ЯК СПРОЩЕНОЇ ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Балов П.О.,

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-5395-1148>

Балов П.О. Особливості дізнання як спрощеної форми досудового розслідування кримінальних проступків.

У статті автор наголошує на тому, що сталою тенденцією останніх десятиліть у багатьох державах світу стало створення нормативної основи для максимальної ефективності кримінального провадження шляхом регламентації форм спрощеного провадження, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, сукупність зібраних доказів та поведінку обвинуваченого тощо. Зазначено, що матеріально-правовий критерій, покладений в основу диференціації форм досудового розслідування і виокремлення дізнання, включає: 1) характер, вид та ступінь тяжкості кримінального правопорушення; 2) вид покарання, що може бути призначене за його вчинення. Дізнання запропоновано розглядати як спрощену форму досудового розслідування, яка здійснюється щодо кримінальних проступків, характеризується більшою швидкістю та ефективністю порівняно із досудовим слідством, що досягається за рахунок скорочення процесуальних строків, спрощення процесуальної форми та розширення системи процесуальних джерел доказів. Серед особливостей дізнання як спрощеної форми досудового розслідування у кримінальному провадженні виокремлено: 1) процесуальну швидкість; 2) спрощення процесуальної форми; 3) більшу ефективність у порівнянні із досудовим слідством; 4) розширену систему процесуальних джерел доказів; 5) можливість подальшого здійснення спрощеного судового провадження. Розглянуто окремі історичні аспекти створення дволанкової системи кримінальних правопорушень у національному кримінальному законодавстві України з їх поділом на кримінальні проступки

та злочини. Звернуто увагу на окремі проблеми нормативного регулювання строків досудового розслідування у формі дізнання, а також наведену актуальну судову практику Верховного Суду щодо їх подолання. Розглянуто окремі ознаки та прояви спрощення кримінальної процесуальної форми здійснення дізнання.

Ключові слова: диференціація, кримінальне провадження, спрощене провадження, дізнання, кримінальні проступки.

Balov P.O. Features of inquiry as a simplified form of pre-trial investigation of criminal offenses.

In the article, the author emphasizes that the constant trend of recent decades in many countries of the world has become the creation of a normative basis for the maximum efficiency of criminal proceedings by regulating the forms of simplified proceedings, taking into account the severity of the criminal offense, the totality of the collected evidence and the behaviour of the accused, etc. It is noted that the material and legal criterion, which is the basis for differentiating the forms of pre-trial investigation and distinguishing inquiry, includes: 1) the nature, type and degree of severity of the criminal offense; 2) the type of punishment that can be imposed for its commission. It is proposed to consider the inquiry as a simplified form of pre-trial investigation, which is carried out in relation to criminal misdemeanours, characterized by greater speed and efficiency compared to pre-trial investigation, which is achieved due to the reduction of procedural terms, simplification of the procedural form and expansion of the system of procedural sources of evidence. Among the features of inquiry as a simplified form of pre-trial investigation in

criminal proceedings, the following are highlighted: 1) procedural speed; 2) simplification of the procedural form; 3) greater efficiency compared to pre-trial investigation; 4) expanded system of procedural sources of evidence; 5) the possibility of further implementation of simplified court proceedings. Some historical aspects of the creation of a two-link system of criminal offenses in the national criminal legislation of Ukraine with their division into criminal misdemeanours and crimes are considered. Attention is drawn to the separate problems of normative regulation of pre-trial investigation terms in the form of an inquiry, as well as to the actual judicial practice of the Supreme Court regarding their overcoming. Some signs and manifestations of the simplification of the criminal procedural form of inquiry are considered.

Key words: differentiation, criminal proceedings, summary proceedings, inquiry, criminal misdemeanours.

Постановка проблеми. Проблема диференціації кримінального судочинства, яка передбачає у тому числі спрощення кримінальної процесуальної форми, є актуальною як для законодавства та процесуальної доктрини України, так більшості держав світу. Передусім, спрощення кримінального провадження передбачає раціоналізацію процедури щодо тих кримінальних правопорушень, що мають незначний рівень суспільної небезпеки та не мають великого суспільного значення. Яскравим прикладом таких спрощених порядків кримінального провадження в Україні є провадження щодо кримінальних проступків, досудове розслідування яких здійснюється у специфічній формі – у формі дізнання. Воно істотно відрізняється від здійснення досудового слідства щодо злочинів. З огляду на відносно короткий період реалізації положень КПК України щодо здійснення дізнання, дослідження його особливостей є актуальним і перспективним для подальших наукових розробок.

Стан опрацювання Різноманітні аспекти диференціації кримінального провадження, у тому числі в стадії досудового розслідування, були предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, О.В. Андрушка, О.В. Бауліна, Р.І. Благути, В.І. Галагана, Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, А.В. Іщенка, О.Л. Камінської, Є.Д. Лук'яничкова, О.В. Мельник, М.М. Михеєнка, Д.П. Письменного, М.А. Погорецького, А.В. Форостяного, А.Я. Хитри та інших.

Мета статті полягає у встановленні особливостей досудового розслідування кримінальних проступків, що здійснюється у формі дізнання, як диференційованого порядку досудового кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Сталою тенденцією останніх десятиліть у багатьох державах

світу стало створення нормативної основи для максимальної ефективності кримінального провадження шляхом регламентації форм спрощеного провадження, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, сукупність зібраних доказів та поведінку обвинуваченого тощо. Вона характерна як для європейських держав, так і для низки азійських держав.

Тривалість кримінального провадження у часі є важливим критерієм оцінки успішності роботи органів досудового розслідування, а недопущення невинуватих зволікань виступає важливим елементом організаційно-управлінських заходів, спрямованих на реформування кримінальною юстиції. Формалізовані зволікання з розкриттям вчинених кримінальних правопорушень формує негативний імідж усієї системи кримінального судочинства. Разом з тим, прагнення до розширення спрощених процедур не може перетинати певну розумну межу, за якою кримінальне провадження уже не являє собою стабільну систему правових гарантій для досягнення належного виконання завдань кримінального судочинства.

Коли мова йде про диференціацію кримінального провадження переважна більшість науковців виділяють матеріально-правовий критерій такої диференціації [1, с. 351; 2, с. 45]. З цим слід погодитись, адже характер, вид та ступінь тяжкості кримінального правопорушення, а також вид та розмір покарання, яке може бути призначене за його вчинення, безумовно, впливає на можливість оптимізації процедури досудового розслідування.

Багато держав світу поділяють кримінальні правопорушення на тяжкі злочини і проступки (наприклад, «felonies» і «misdemeanors» в Англії, «verbrechen» і «vergehen» у Німеччині тощо). Передумови для подібного поділу у вітчизняному законодавстві були закладені із прийняттям КПК України 2012 року, в якому глава 25 була присвячена особливостям досудового розслідування кримінальних проступків. При цьому одночасно відповідних змін до КК України внесено не було, що спричинило неможливість застосування відповідних кримінальних процесуальних норм, а також численні дискусії щодо розмежування кримінальних проступків від злочинів і адміністративних правопорушень. У цьому контексті Г.В. Федотова цілком слушно наголошувала, що відсутність вирішення питання кримінального проступку в нормах кримінального (матеріального) права нівелює принципи стабільності кримінально-правових відносин і послідовності законотворчої діяльності [3, с. 103]. Як наслідок, окремі дослідники до категорії кримінальних проступків пропонували віднести: 1) окремі діяння, передбачені КК України, що мають невелику суспільну небезпеку та належать до злочинів невеликої тяжкості; 2) діяння, передбачені

КУпАП, що не пов'язані зі сферою публічного адміністрування; 3) окремі діяння, передбачені Митним кодексом України [4, с. 109].

Створення дволанкової системи кримінальних правопорушень з поділом на кримінальні проступки та злочини у вітчизняному кримінальному законодавстві відбулось після внесення до КК України змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року [5], відповідно до якого, зокрема, відбулися зміни й у ст. 12 КК України, в якій під кримінальним проступком розуміється передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Такі довгоочікувані зміни, які відбулися у чинному законодавстві враховуючи європейський досвід щодо досудового розслідування кримінальних проступків, отримали схвалення й у наукових колах, оскільки спрощення кримінального провадження щодо кримінальних проступків, зокрема, й процесу доказування, дійсно покликані прискорити процес здійснення досудового розслідування [6, с. 301].

Таким чином, матеріально-правовий критерій, що покладений в основу диференціації форм досудового розслідування і виокремлення дізнання, включає: 1) характер, вид та ступінь тяжкості кримінального правопорушення (дізнання здійснюється виключно щодо найменш тяжких кримінальних правопорушень – кримінальних проступків); 2) вид покарання (дізнання здійснюється щодо кримінальних правопорушень, за які не може бути призначене покарання, пов'язане з позбавленням волі, або штраф понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

В історичному розвитку дізнання пройшло шлях від розшукової діяльності, що здійснювалась відповідно до норм звичаєвого права до її нормативного врегулювання, починаючи від Статуту кримінального судочинства 1864 року та наступних кримінальних процесуальних кодексів. До реформи 2012 року дізнання та досудове слідство співвідносилися як послідовні етапи розслідування кримінальних справ. Так, дізнання розглядалось як початкова форма досудового розслідування, яка передбачала наступне направлення матеріалів справи у визначений строк слідчому. При цьому закон диференціював порядок і строки провадження дізнання у кримінальних справах, а також порядок направлення матеріалів справи слідчому органом дізнання залежно від тяжкості злочину. Тому науковці виді-

ляли два види дізнання: у справах про злочини, які не є тяжкими, та у справах про злочини, які є тяжкими чи особливо тяжкими [7, с. 9-10]. Окремо підкреслимо, що навіть у «дореформений час» паралельно із основною формою досудового розслідування також існувала і спрощена форма кримінальної процесуальної діяльності, яку здійснювали органи дізнання – протокольна форма досудової підготовки матеріалів [8, с. 43].

Варто погодитись, що паралельне існування декількох видів кримінальної процесуальної діяльності в рамках досудового розслідування у певній кримінально-правовій системі абсолютно виправдане на тій підставі, що злочинність неоднорідна. Процедура, яка підходить для одного виду кримінальних правопорушень та їх виконавців не обов'язковою придатна і раціональна для застосування у випадку іншого виду кримінального правопорушення. Єдина кримінально-процесуальна процедура для усіх проваджень не відповідає відповідним міжнародним стандартам, які гарантують право на провадження без невинуватої затримки. Певною мірою, це суперечить й інтересам підозрюваного, оскільки він має право отримати швидке досудове розслідування, а також суспільним інтересам, оскільки метою суспільства в цілому є успішна боротьба зі злочинністю, чого, безумовно, неможливо досягти, використовуючи єдину процедуру в усіх кримінальних провадженнях [9, с. 12]. Тому запровадження особливого (скороченого чи спрощеного) порядку для застосування до певних категорій кримінальних правопорушень слід розглядати з точки зору можливості підвищення ефективності кримінального провадження. Як слушно стверджують науковці, необхідність спрощеної процедури досудового розслідування обґрунтована великою кількістю нетяжких правопорушень, що призводило до перевантаження органів досудового розслідування, затягування у розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів [10, с. 9].

Які ж ознаки характерні для дізнання як спрощеної форми досудового розслідування? Спробуємо їх систематизувати. Передусім, звертає на себе увагу прискорений характер дізнання. Нормативне визначення граничних строків досудового розслідування є важливою гарантією дотримання засади розумності строків, що спрямована на попередження можливого необґрунтованого затягування кримінального провадження. Строк досудового розслідування щодо кримінальних проступків (дізнання) є скороченим порівняно зі строками досудового слідства, що обумовлене застосуванням спрощеної кримінальної процесуальної форми [11, с. 52]. Початково ст. 219 КПК України передбачала, що досудове розслідування мало бути закінчене протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. Натомість

після внесення до КПК України змін 22 листопада 2018 року строки досудового розслідування кримінальних проступків, які обчислюються з дня повідомлення особі про підозру, були істотно скорочені. Зокрема, дізнання повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України;

2) протягом двадцяти діб – у випадках, якщо: а) підозрюваний не визнає вину; б) наявна необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій; в) кримінальний проступок вчинено неповнолітнім;

3) протягом одного місяця – у разі, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298-4 КПК України [12].

Як бачимо, за загальним правилом, дізнання не повинно тривати більше сімдесяти двох годин з дня повідомлення особі про підозру. Це дуже короткий строк, протягом якого дізнавач повинен завершити розслідування і передати усі матеріали дізнання прокурору для прийняття процесуального рішення щодо закінчення досудового розслідування. Варто відзначити, що прокурор також істотно обмежений у часі прийняття такого рішення – на це йому відведено три дні після отримання матеріалів дізнання, а у разі затримання особи – двадцять чотири години.

Разом з тим, як слушно наголошують науковці, законодавець проявив непослідовний підхід – зі ст. 219 КПК України вилучено положення про граничний строк дізнання до дня повідомлення особі про підозру. Глава 25 КПК України, присвячена особливостям досудового розслідування кримінальних проступків, також не містить жодних застережень із цього приводу [13, с. 471]. На цю проблему звернула увагу й судова практика. Так, в ухвалі Верховного Суду від 28 грудня 2021 р. відзначено, що чинним кримінальним процесуальним законом урегульовано питання строків досудового розслідування до дня повідомлення особі про підозру лише щодо злочинів та не визначено питання щодо їх обчислення відносно кримінальних проступків, які за своїм змістом є менш тяжкими діяннями. У зв'язку із цим суд дійшов висновку про те, що строк досудового розслідування кримінальних проступків не може бути необмежений та перевищувати строк досудового розслідування встановленого для злочинів. Таким чином, застосовуючи ст. 219 КПК України в системному зв'язку зі ст. 12 КК України, органи досудового розслідування повинні виходити з того, що для кримінального провадження щодо кримінальних проступків строки досудового розслідування з моменту реєстрації в

ЄРДР до моменту оголошення про підозру складають дванадцять місяців. Такий самий підхід Верховний Суд підтвердив й у постанові від 06 червня 2023 року [15].

По-друге, варто відзначити спрощення у порядку здійснення доказування у цій категорії кримінальних проваджень. Так, згідно зі ст. 298¹ КПК України процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є: пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [12]. Таким чином дізнавач, який здійснює досудове розслідування щодо кримінального проступку має більше засобів для встановлення обставин, що входять до предмета доказування, що також робить процес доказування більш ефективним.

Процес доказування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків переважно носить очевидний характер, самі докази отримуються у практично «безконфліктний» спосіб, що значною мірою обумовлене незначним покаранням, яке загрожує правопорушнику. Досить часто підозрюваний під час дізнання беззаперечно визнає свою винуватість, не оспорує встановлені дізнанням обставини, що створює передумови також для ініціювання спрощеного судового провадження в суді першої інстанції. У тих же випадках, коли підозрюваний не визнає свою вину, є потреба у проведенні додаткових слідчих (розшукових) дій, призначенні і проведенні експертизи, законодавець передбачає більшу тривалість дізнання.

Зважаючи на найменший ступінь суспільної небезпеки проступків серед усіх кримінальних правопорушень, кримінальний процесуальний закон забороняє проводити дії під час дізнання негласні слідчі (розшукові) (ст. 300 КПК України), які притаманні провадженням щодо тяжких чи особливо тяжких злочинів. Таке законодавче положення обумовлене дією у кримінальному провадженні принципу пропорційності, відповідно до якого обмеження конституційних та інших прав громадян повинно відповідати рівню суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення [16, с. 726]. Винятком є зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України) та установами місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України), які допускаються й під час дізнання.

Той же принцип пропорційності обумовлює заборону на застосування надмірного процесу-

ального примусу в провадженні щодо кримінальних проступків. Зокрема, ст. 299 КПК України допускає застосування під час дізнання особистого зобов'язання та особистої поруки. Шляхом виключення доходимо до висновку, що запобіжні заходи у вигляді застави, домашнього арешту та тримання під вартою не можуть застосовуватись у провадженні щодо кримінальних проступків. Як виняток, за наявності умов, передбачених ст. 298² КПК України, також допускається затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального проступку.

Спрощена структура процесуальної діяльності притаманна також й етапу закінчення дізнання. Так, законодавець зобов'язує дізнавача у найкоротший строк, але не пізніше 72 годин з моменту затримання особи, подати прокурору усі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру. У свою чергу прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання, а у разі затримання особи – протягом 24 годин прийняти рішення про закінчення дізнання (закрити кримінальне провадження, звернутися до суду з обвинувальним актом або відповідним клопотанням або направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства) або ж повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання.

При цьому слід відзначити, що у разі звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, останній може бути двох видів: 1) складений у загальному порядку, визначеному ст. 291 КПК України; 2) складений у спрощеному порядку, передбаченому у ст. 302 КПК України [11, с. 54]. Саме другий різновид обвинувального акта є підставою для його розгляду в суді у спрощеному провадженні. Як зазначив Верховний Суд у своїй постанові від 17 червня 2021 року, підставою для розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні є встановлення прокурором під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорює встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечує проти такого розгляду [17].

Висновки. Можна стверджувати, що спрощені форми кримінального провадження, у тому числі й дізнання, дуже важливі для досягнення ефективності кримінального провадження щодо тих кримінальних правопорушень, що не становлять великої суспільної небезпеки.

На основі викладеного вважаємо, що особливостями дізнання як спрощеної форми досудо-

вого розслідування є: 1) процесуальна швидкість; 2) спрощення процесуальної форми; 3) більша ефективність у порівнянні із досудовим слідством; 4) розширена система процесуальних джерел доказів; 5) можливість подальшого здійснення спрощеного судового провадження.

На основі зазначених особливостей можливо запропонувати визначення дізнання як спрощеної форми досудового розслідування, яка здійснюється щодо кримінальних проступків, характеризується більшою швидкістю та ефективністю порівняно із досудовим слідством, що досягається за рахунок скорочення процесуальних строків, спрощення процесуальної форми та розширення системи процесуальних джерел доказів.

Підставою диференціації кримінального провадження у стадії досудового розслідування та виокремлення провадження щодо кримінальних проступків є: 1) характер, вид та ступінь тяжкості кримінального правопорушення; 2) вид покарання, що може бути призначене за його вчинення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 437 с.
2. Оборонова І.В. Диференціація кримінального провадження в суді першої інстанції: дис. ... доктора філософії: 081 Право. Хмельницький, 2023. 250 с.
3. Федотова Г.В. Щодо поняття «кримінальний проступок» у кримінальному праві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 19. С. 107–109.
4. Маланчук П.М., Зайцев Є. О., Вернигор А. Ю. Дізнання в скороченій формі: проблеми і перспективи. *Правові горизонти*. 2017. № 3. С. 107–111.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n55>.
6. Бровко Н.І., Сімакова С.І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 298–301.
7. Грошевой Ю.М. Вапнярчук В.В., Капліна О.В., Шило О.Г. Досудове розслідування кримінальних справ: навчально-практичний посібник / за заг. ред. Ю.М. Грошевого. Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. 328 с.

8. Юрченко Л.В. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів – вид кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 17. С. 41–46.
9. Bejatović S. Forms of Simplified Procedure – a Key Characteristic of Criminal Procedure Reforms in the Region. *Simplified forms of procedure in criminal matters: regional criminal procedure legislation and experiences in application*. 2013. P. 11–31.
10. Дізнання: навчальний посібник / Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. А.Я. Хитри. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 340 с.
11. Марченко О.А. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання: деякі процесуальні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 2. С. 49–54.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
13. Крушинський С.А. Строки досудового розслідування: історія становлення у незалежній Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький: ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 470–472.
14. Ухвала Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28.12.2021 р. (справа № 489/3647/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102298187>.
15. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06.06.2023 р. (справа № 461/9707/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111431127>.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право. 2012. 768 с.
17. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17.06.2021 р. (справа № 397/784/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771993>.